

10 години България в Европейския съюз: ползи и предизвикателства

Център за либерални стратегии¹

Основни тези

Десетте години членство на Република България в Европейския съюз е един от най-успешните периоди в българската история. Това е второ поредно десетилетие (след 1997 г.), в което страната се развива без сериозни кризи във вътрешно-политически план и в сравнително благоприятна международна среда. Със самото си членство в ЕС една бивша комунистическа страна получава пълноправен и равнопоставен статут с 27 от най-развитите и утвърдени демокрации в света. Това е и период на икономически растеж и подобряване на редица макро- и микро-икономически показатели, в който българските граждани печелят и от въвеждането и прилагането на политики на ЕС с директно влияние върху качеството им на живот. Членството подпомага и по-нататъшното демократизиране на страната, както и укрепването на демократичните ѝ институции, като то е безспорно важен стабилизиращ фактор със съществен принос за всички тези резултати.

Политическите ефекти от членството на България в ЕС най-добре могат да бъдат оценени в сравнителна перспектива, когато страната се съпостави с други сходни държави, които не са (все още) интегрирани. В сравнение със съседни и сравними по исторически, демографски и други показатели страни България се радва на по-стабилно демократично развитие. Така днес България е с малко по-висок (9 срещу 8) индекс на развитие на демокрацията (според индекса Polity IV) в сравнение със Сърбия, например, която към 1989 г. като част от Югославия сериозно изпреварваше България в политическо и икономическо отношение. Още по-благоприятно е сравнението на България със страни без ясна перспектива за еврочленство, които демонстрират далеч по-неравни графики на демократичните си показатели и като цяло имат по-ниски стойности. Това се потвърждава и от данните на *Freedom House* – другата утвърдена система за оценяване на демокрацията. Към 2016 г. България е класифицирана като “свободна” с резултат от 80 т. Молдова (60), Македония (57), Грузия (64), Албания (67), Турция (53) – са “частично свободни” държави, което показва качествено друго, по-ниско ниво на политически институции. Сърбия (78) е “свободна”, но и тя е с по-нисък резултат от България. България се намира в регион, в който повечето от съседните ѝ държави, които не са членове на

¹ Докладът е изготвен от екип на Център за либерални стратегии - Даниел Смилов, Георги Ганев, Ружа Смилова, Мила Минева и Антоанета Приматарова - с подкрепата на Представителството на Европейската комисия в България и на Информационното бюро на Европейския парламент за България. Мненията и изводите са на авторите и по никакъв начин не ангажират Представителството на Европейската комисия в България и Информационното бюро на Европейския парламент за България.

ЕС, са с по-лоши показатели на демократична консолидация. Приносът на ЕС за по-привилегированата позиция на страната в този смисъл е безспорен.

От началото на 90-те години демократичното развитие на страната обаче изостава спрямо това на държавите от Централна Европа. Поради това и България (заедно с Румъния) се присъединиха три години по-късно към ЕС през 2007 г. И днес това изоставане не е преодоляно, макар че България безспорно е в една група с тези държави и резултатите ѝ са много сходни с техните. Според *Freedom House* през 2016 г. картината е следната: Чехия – 95; Полша – 93; Словения – 92; Словакия – 89; Хърватска – 87; Румъния – 83; България – 80; Унгария – 79. Особено тревожно е изоставането в областта на свободата на медиите, борбата с корупцията и установяването на правовата държава, където са и най-ниските регистрирани стойности според този индекс. Също така тревожно е и намаляването на индекса на България в абсолютни стойности – тенденция, която е видима след 2007 г. Все пак обясненията за негативните тенденции трябва да бъдат търсени по-скоро в икономическата криза от 2008 г. и най-вече – във възхода на национал-популизма, който не е пряко свързан с ЕС и засяга и държави извън него.

Основните политически партии са вече добре интегрирани в европейските партийни семейства. Сергей Станишев – бившият лидер на БСП – бе избран и за лидер на Партията на европейските социалисти, което показва способността на българските политици да допринасят за формиране на политиката на европейско ниво. Българският комисар Кристалина Георгиева – излъчена от правителството на ГЕРБ – също доказва своите качества и бе една от най-влиятелните фигури в ЕК. Членството в ЕС има безспорно ползотворно влияние върху партиите и партийната система. Партиите черпят опит и идеи от своите европейски партньори, както и разчитат на трансфер на легитимност от авторитетни европейски политици към тях.

С помощта на ЕС страната преминава по-леко и и търпи по-слабо негативите от трите най-големи кризи от последните десет години: икономическата рецесия, фалита на КТБ и миграционната криза от 2015 г. Неслучайно българските граждани продължават да са сред тези, които дават най-високо доверие на ЕС. Макар че това доверие е спаднало забележимо – от над 70% в 2007 г. до около 50% днес, все пак то е доста по-високо от доверието в ключови национални институции като партии, парламент и съдебна система.

ЕС има безспорна заслуга и в поставянето на проблема за борбата с корупцията и реформата на неефективната съдебна система като приоритетни за българското общество. Още в предприсъединителния период в редовните доклади на ЕК те са изведени като основни слабости, подриващи способността на страната ефективно да се интегрира в ЕС. Затова мониторингът над тези две области се запази и след 2007 г. в рамките на Механизма за сътрудничество и проверка (МСП). Този механизъм доведе и до сериозни промени в законодателството и организацията на публичните институции у нас, дори до конституционни промени.

МСП постигна редица успехи най-вече в областта на промяна на законодателството и укрепване на институционалната рамка – бяха създадени и започнаха да функционират редица органи (като ДАНС, КПУКИ и КОНПИ) с правомощия в борбата с корупцията. В реформата на съдебната има по-видими постиженията: Законът за съдебната власт и други основни закони бяха многократно променяни в резултат на мониторинга на ЕС. Бяха приети и две съществени

конституционни поправки: бе въведен независим Инспекторат към Висшия съдебен съвет (ВСС); а самият ВСС беше разделен на два панела – съдебен и прокурорски. ЕС също така помага съществено както в изработването на приоритетите в тези области, така и в конкретното им операционализиране. Пример на добра практика в това отношение е наскоро завършилата с доклад независима проверка на прокуратурата от европейски експерти. Основните позитиви в областта на борбата срещу корупцията са в изграждането на доста развита институционална среда за борба с корупцията и интегритет. Ефективното функциониране на тази среда продължава да бъде недостатъчно, което поражда у мнозина усещане за неудовлетворителност на общия резултат. По отношение реформата на съдебната система успехите могат да бъдат обобщени като сериозни ревизии на законодателната рамка и по-добра институционализация на независимостта на съдиите. Възникването на професионални съдийски общности, които не се страхуват да изразяват мнение и да търсят отговорност на висшето ръководство е позитивен факт. Същевременно продължават проблемите липсата на форми на институционална отговорност за действията на прокуратурата и специално на нейното ръководство. Разделянето на ВСС на два панела – макар и позитивна стъпка - засега не дава нужните резултати и ефектът му предстои да бъде оценен. Макар като цяло МСП да представлява добър механизъм за установяване на проблемите и за изработване на управленските приоритети, прилагането им на практика е в сферата на компетентност на българските институции изцяло и тук е коренът на установените проблеми.

Членството на България в Европейския съюз играе несъмнено **положителна роля** и за **икономическото развитие** на страната, значима и ясно видима още в предприсъединителния период, когато България постига и най-силните си икономически резултати след 1989 г. В периода от стартирането на преговорите за членство през 1999 г. до присъединяването на страната към ЕС през 2007 г., БВП на глава от населението по покупателно способност нараства от 27% до 40.8% от средното за ЕС, като през 2016 г. достига 48.1%. Относителното забавяне на икономическия растеж спрямо предприсъединителния период се дължи и на съвпадението на периода на членството с голямата рецесия, настъпила след глобалната финансова и икономическа криза от 2007 г. Членството в ЕС изглежда смекчава удара на тази криза върху икономиката на страната, защото след десет години в ЕС и въпреки огромната тежест на световната криза, коефициентът на безработица в България е по-нисък, отколкото в последната година преди членството. Друг канал на влияние на членството в ЕС върху българската икономика е по линия на капиталовите и на стоковите потоци. Интеграцията на българското стопанство в общото европейско икономическо пространство продължи да се задълбочава и износът беше допълнително активизиран. Средно за периода на членството българският износ за ЕС се доближава до 30% от БВП, като динамиката му е към нарастване и през последните години вече е над една трета от вътрешния продукт. Съчетанието от формално членство и икономическа криза доведе до общо намаляване, но и реструктуриране на финансовите потоци от ЕС към България. Частните преки инвестиции от страните от ЕС в България значително намаляха поради икономическата криза и дългово-бюджетните проблеми на Еврозоната, но голяма част от този спад беше неутрализиран от значителното увеличение на държавните трансфери по линия на европейските фондове. Без тези трансфери най-вероятно световната криза щеше да бъде усетена от българската икономика по още по-болезнен начин.

ЕС финансира различни дейности в България от самото начало на процеса на преговори, като това финансиране значително се ускорява за десетилетието на самото членство: през последните години нетният трансфер от ЕС за България е около и над 4% от brutния вътрешен продукт на страната. Особено в условията на неблагоприятна световна конюнктура, този приток на средства е от особено значение. Голяма част от него е по линия на европейските фондове. Според най-амбициозното изследване на ефектите от този приток, за периода до 2015 г. наличието на европейските фондове е довело до БВП с 9.3 % по-висок, заетост с 4.8 % по-висока и безработица с 4.0% по-ниска, отколкото биха били при нулеви трансфери.

Членството на България в ЕС има определено влияние и върху двете макроикономически политики в страната: фискалната и паричната. Институционално и като практика те вече се развиват в контекста на членството, който и в двата случая е особено важен. По отношение на фискалната политика, членството в ЕС има двойно значение. От една страна то носи редица механизми за дисциплиниране на държавния бюджет чрез процедурите по свръхдефицит. От друга, самото членство създава опасност политическите елити да станат по-склонни да поемат по-високи бюджетни рискове. Данните сочат, че ефектът на членството в ЕС по отношение на фискалната политика може да се оцени като относително неутрален.

За разлика от фискалната политика, по отношение на паричната членството в ЕС е от ключово значение, което се дължи на специфичния режим на парична политика, основан на валутен борд. Именно членството в ЕС закотвя изходната стратегия на паричния режим в България, защото задава ясен и конкретен изход: влизане в Еврозоната и възприемане на еврото като българска валута. Членството в ЕС фактически усилва доверието в паричния режим на България, оттам в лева и допринася за достигане на безпрецедентна за българската история монетизация на икономиката. Така, въпреки отсъствието на самостоятелна активна парична политика в България, членството на страната в ЕС е от ключово значение за здравето и успешното действие на съществуващия паричен режим.

Микроикономиката на членството на България в ЕС е широкообхватен въпрос, поради което настоящото изложение се ограничава до открояване на някои от основните канали на влияние.

Като пряк резултат на членството на България в ЕС – както преди самото присъединяване, така и след него – голям брой български бизнеси получиха възможност да се интегрират във веригите на добавена стойност в рамките на европейското производствено пространство. Това допринася за излизане на български производители на нови пазари, които са сред най-взискателните в света и им дава възможност да възприемат по-ефективно нови технологии и производствени практики, което е сред основните фактори за дългосрочен ръст на производителността. Не на последно място, той разрешава по-тясна специализация със съответно перспективи за увеличена конкурентоспособност. За десетилетието на членството на България в ЕС износът от страната на високотехнологични продукти и на услуги от областта на информационните и комуникационните технологии е нараснал повече от двойно, а делът на този износ в общия износ от страната се е увеличил от под 7 до над 10 процента.

Конкурентният натиск от страна на европейски производители има дългосрочен положителен ефект, доколкото стимулира бизнеса да е по-ефективен, да усвоява нови и утвърдени бизнес практики, бизнес етика, бизнес модели, утвърдени като успешни в други страни, които обогатяват стопанските възможности в страната. Този тип бизнеси са значително по-успешни в

противопоставяне на порочни и стопански неефективни бизнес практики, възприети през годините на прехода от немалко български предприемачи. Така членството в ЕС има основен принос в постепенната, но осезаема промяна в общата българска бизнес култура.

Друго следствие на увеличената степен на конкуренция е подобряване на избора на българските крайни потребители по отношение и на количества, и на качество на благата.

Общото макроикономическо значение на достъпа на България до фондовете за финансиране на ЕС има и определено микроикономическо значение в посока подобряване възможностите на българските бизнеси да увеличават, подобряват и реализират своята продукция. Значителна част от фондовете на ЕС в България се насочват към подобрения в инфраструктурата – както по отношение на условията на живот, така и по отношение на правенето на бизнес.

С особена яснота това се вижда по отношение на пътната инфраструктура, която значително подобри важни за страната вътрешни и външни транспортни връзки, допринесе за намаляване на транспортни разходи, особено по отношение на сроковете за доставка, и създаде възможности за бизнеси да реализират производствени синергии в районите, в които подобрението на пътната инфраструктура беше по-чувствително. За десетте години на членството на България в ЕС автомагистралите в страната са се удвоили, като се очаква това значително да допринесе в бъдеще за по-ефективно и равномерно регионално икономическо развитие, доколкото снижава разходите по стартиране и осъществяване на бизнес в по-отдалечени от големите градски центрове райони и това прави техните предимства по-привлекателни.

Сравнението на стопанската динамика на България с тази на Сърбия и Беларус, сравнително близки до България като размер и донякъде като исторически контекст на стопанското развитие, но които не са членки на ЕС, помага да се разгледа ефекта на членството на страната в ЕС върху стопанските процеси в страната. Макар в сравнение с тях България да не е с най-голям растеж, тя е с най-обещаваща дългосрочна динамика. По отношение инфлация, и на текущата сметка, износ за ЕС, бюджетен баланс и публичен дълг, България е с категорично най-добра динамика по всички тези показатели. Относно безработицата, нивата в България са значително по-ниски от Сърбия, докато данните за Беларус са нереалистични. При преките чужди инвестиции България изостава, като не успява да се възползва от значителните предимства на членството.

Членството на страната в ЕС позволява **българските граждани** да се радват на ползите от политиките на Европейския съюз в редица сфери. Така например в страната се въвеждат високи **екологични стандарти** за по-добро здраве, като политиките тук насърчават зелен, устойчив икономически растеж, целящ конкурентоспособност без увреждане на околната среда. За 10-те години членство са постигнати значителни подобрения в екологичните показатели, което е постигнато в резултат въвеждането в българското законодателство и прилагането на високите екологични изисквания. За постигането на тези подобрения е получена значителна финансова, техническа, логистична и друга помощ от Европейския съюз. ЕС отделя 3.4 млрд. лв. (ОПОС 2007-2013) и над 3 млрд. лв. (ОПОС 2014-2020), като средствата за околна среда са най-високият дял от еврофинансирането по всички структурни фондове -

близо 4.4 млрд лева общо за периода 2014-2020 г.). Наблюдава се и известно изоставане в прилагането на приетото законодателство в някои от сферите. Най-сериозните предизвикателства в тази област са по-нататъшно подобряване качеството на атмосферния въздух, по-стриктното спазване на законодателството на териториите от мрежата „Натура 2000“, по-правилното събиране и пречистване на градските отпадъчни води и по-нататъшно намаляване количеството депонирани отпадъци.

Други политики с директно влияние върху качеството на живот на българските граждани касаят тяхната **защита** като **потребители**. Важен аспект тук е въвеждането на европейските норми за контрол на безопасността и качеството на храните, като е създаден и единен орган за прилагането им у нас: Българска агенция по безопасност на храните (БАБХ) контролира безопасността на хранителните продукти, консумирани от потребителите у нас по цялата верига “от фермата до масата”, включително следи за етикетирането и контрола на национални и браншови стандарти за основни хранителни продукти. Ефектът от законодателството на ЕС в тази област и прилагането му у нас е както увеличаване качеството и завишаване безопасността на храните, така и по-лесен достъп на българските производители, спазващи съответните високи стандарти, до единния европейски пазар. С голям принос за качеството на живот на българските граждани е и включването на страната ни в RASFF - системата на ЕС за бърз ранен достъп до предупреждение при нарушени стандарти за безопасност на храните.

В България са въведени и стриктните норми за **етикетиране и реклама на храните**, които изискват точна, ясна, лесноразбираема и незаблуждаваща информация и на крайния потребител. По отношение на **нехранителните стоки и услуги**, потребителите у нас също се ползват от високите нива на защита в области като безопасност на козметични продукти, играчки и детски стоки, текстил и др. Специална защита има и за **икономическите права на гражданите**: правото срещу заблуждаваща реклама, несправедливи условия на търговия, потребителски кредити, право на връщане на стока при дистанционна търговия, права при пътуване и пазаруване в друга държава-членка, права на пътниците в авио-, жп, и авто-transporta, и др. Комисия за защита на потребителите (КЗП) защитава правата на потребителите в България, включително техните икономически права чрез информационни (общи и таргетирани към определени групи потребители) кампании, чрез разследвания за лоши практики, води се и Електронен Регистър на нелоялни търговски практики.

Въпреки отбелязания напредък през 10-те години на ЕС членство, българските потребители са най-неудовлетворени от всички потребители в Европа според проучване на Европейската комисия от 2012 г.: едва 11% от българските потребители се чувстват осведомени, сигурни и защитени като потребители, докато 56% заявяват, че не се чувстват така, като това са най-високите нива на неудовлетвореност и най-ниски – на удовлетвореност в целия ЕС. Наблюдава се известно подобрене през 2013 г., като страната се изкачва с две места нагоре в Индекса на условията за потребителите на ЕК, от дългозаеманото последно място там.

Българските граждани са по-добре **защитени** и като **потребители в единния европейски пазар**. Към Комисията за защита на потребителите функционира Европейски потребителски център в България (ЕПЦБ), част от мрежата на европейски потребителски центрове (ECC-Net), който осигурява безплатни онлайн потребителски съвети за пътуващите в страни от ЕС и

пазаруващите онлайн в рамките на единния европейски пазар. Въведени са ограничения (а от 30 април 2017г. и пълното отпадане) на високите такси на телекомите за роуминг, което спомага за по-свободното и достъпно придвижване на гражданите в ЕС. По отношение на онлайн търговията към 2013 г. едва 34% от българите са ползвали такива услуги по данни на ЕК (37% през 2014г.) като от 2006г се наблюдава един от най-големите ръстове за ЕС от 33%. Нивото на доверие към интернет-базирани търговски услуги е относително ниско – по-малко от 40% от ползвалите ги са удовлетворени. За съжаление тенденцията в този сектор е негативна – доверието на българските потребители при онлайн пазаруване след 2012 г. спада както при покупки от доставчик от друга страна-членка (-13%), така и от местни доставчици (-10%) през 2015 г. Това налага много по-активна работа на съответните органи за защита на правата на потребителите, включително и по информиране на българските граждани за тях.

Защита правата на пациентите е друг важен елемент от мерките за облекчаване свободното движение на хора в ЕС. В тази връзка е въведена Европейска здравна карта (за спешно) и право на неспешно лечение в друга страна-членка, като през 2015 г. 150 000 българи ползват ЕЗК, и около 500 са ползвали правото на неспешно лечение в чужбина.

Въпреки относително ограничения брой граждани, ползвали тези придобивки, положителното е съществуването на такава възможност, включително за неспешно лечение в чужбина (когато лечението не може да се проведе у нас). Въпреки създадените от ЕС възможности, трудностите в тази област се дължат най-вече на финансови и административни затруднения на НЗОК и създадените от този орган административни препятствия, целящи ограничаване ползването им. Друга придобивка за българските пациенти е, че периодът на здравно и социално осигуряване в друга държава-членка се признава, като неплащането на здравни вноски в НЗОК за същия период не води до ограничаване или отнемане на права на здравно-осигурените лица. За по-добро гарантиране правата на пациентите в ЕС е приета и “Европейска харта за правата на пациентите”, които са гарантирани и от българското законодателство.

В областта на **медиите**, членството на страната в ЕС не води до видими подобрения. Периодът на членство съвпада с влошаване качеството на журналистиката и свободата на медиите, което няма пряка връзка с това членството, а се дължи на глобални процеси в медийните пазари и негативния ефект върху тях от глобалната икономическа и финансова криза. Един от основните проблеми в този сектор е, че финансово неустойчивите медии се превръщат в инструмент за обслужване на бизнес и политически интереси, като медиите стават ключов елемент от „захващането на държавата“.

Икономическите фактори за това са финансова неустойчивост, концентрация и непрозрачна собственост. Още преди присъединяването започва оттеглянето на чуждестранни собственици поради срива на приходи от реклама и процесите на монополизиране на вестникарския и медиен пазар. Формират се медийни групи с често непрозрачни връзки с бизнес и политически кръгове, които използват медиите за прокарване на бизнес и политическите си интереси, включително и за създаване на партии.

Европейската комисия реагира на проблемите на медийната среда – на среща на журналисти с Вицепрезидента на Европейската комисия и комисар по телекомуникациите Нели Круз през септември 2012 се повдига въпроса темата за медийна среда да се включи в мониторинговия механизъм. Следва официално писмо на ЕК (еврокомисаря Круз) до Премиера на България с

препоръка да се гарантира прозрачност в медийната собствеността и медиен плурализъм. Резултатът е известно, но не пълно (заради офшорни регистрации) осветляване собствеността в периодичния печат.

Политически фактори, които влияят на влошаването на медийната среда, включват разпределянето на публични средства срещу медиен комфорт. След 2010 г. се заражда и налага един нов модел за изграждане и укрепване на медийни групи по схемата: държавни пари в частна банка – финансиране на частни медии – обслужване на властта от тези медии.

Финансово неустойчивите медии са особено податливи на икономически и политически влияния, които ги поставят в зависимост и влошават медийната среда. Индиректно зависимите от държавно финансиране медии все повече губят независимостта си от държавата и престават да бъдат неин коректив. Много медии, поради продължаващите финансови затруднения, влошават и качеството на своята журналистика.

При вече поставени в зависимост медии, финансирането с евросредства за комуникационни кампании не подпомага засилването на независимостта им. Пикът е 2013 г.: 32 млн. лв. раздадени на медии без ясни правила, като до края на програмния период 2007-2013 тази практика продължава. Журналисти, анализатори, НПО-та, външни наблюдатели, алармират за рисковете пред свободата на медиите от нерегламентираното финансиране на медии чрез щедри евросредства. През 2015 г. е въведен Публичен регистър на евросредствата за медии. През 2016 г. е приет нов Закон за обществените поръчки, отново без изискване за обществени поръчки при разпределение на евросредствата за медии, оправдано с транспонирането на европейската регулация Директива 2014/24 ЕС, въпреки че внимателният ѝ прочит не поддържа такава мярка. През март 2016 г. е наложен мораториум върху тези средства до въвеждането през юли 2016 г. на по-ясна методология за разпределението им. Въвеждането на ясни правила е стъпка в правилната посока за преодоляване на подозренията, че евросредства биват използвани за натиск над медии и журналисти и купуване на медиен комфорт от страна на управляващите.

В тази ситуация синхронизирането на националното с европейското законодателство се използва често като параван за лобистки поправки срещу обществения интерес - например разпоредбите в ЗОП от 2016 г. изключващи електронните медии, процеса на цифровизацията (стартирал през 2009 г. с подобно оправдание и довел през 2015 г. до първата наказателна процедура с реална санкция за България). Трети такъв пример е с Директива 2007/65/ЕС за Аудио-визуални услуги в края на 2009 г. Донякъде тези подмени се дължат на надбягването с времето при хармонизирането на българското законодателство. Щетите са значителни: прокарване на нелегитимни интереси, подриване доверието в европейското и национално законодателство, лошо качество на приетото законодателство, необходимост от постоянни поправки и нарушаване на предвидимостта - базов принцип на правовата държава.

От зараждането си **секторът на неправителствените организации** (НПО) разчита на външни донори, включително европейското финансиране (програма PHARE в подкрепа на гражданското общество). Това има сериозен негативен ефект – НПО са възприемани като следващи дневния ред на своите донори, а не като продукт на “спонтанен активизъм”. Още

преди присъединяването към ЕС, се наблюдава намаляване на чуждото финансиране и пълното оттегляне на част от донорите на сектора, което поставя НПО в много влошено финансово състояние, особено след преустановяването през 2011 г. и на скромното държавно финансиране. Финансовата стабилност е един от най-слабо представящите се индикатори в Индекса за устойчивост на гражданските организации в България (CSO sustainability index). НПО секторът (заедно с изборния процес) остава най-добре представящият се елемент от демократичното развитие на страната според друг влиятелен индекс – “Нации в преход” на Freedom House.

След присъединяването към ЕС основните източници за финансиране на сектора остават оперативните програми на ЕК - за периода 2007-2013 г. на НПО сектора са предоставени 48 млн. евро., както и Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство/Норвежка програма за сътрудничество - 14 милиона евро за периода 2008-2015 г., и Българо-Швейцарската програма за сътрудничество, с предвидени 12 млн. швейцарски франка за 2011-2019 г.

Приоритетите за развитие на сектора включват *диверсифициране на финансирането*, като към чуждите частни и публични донори, се присъединяват все по-щедри вътрешни донори, които предоставят често таргетирано финансиране по определени направления или дори отделни проекти. *Публичното финансиране* се възприема в сектора по-скоро като риск, отколкото възможност. Доколкото НПО са основен актьор и партньор на ЕС в противодействието на корупцията, захвата на държавата и борбата за по-радикални реформи на институциите, удържането на финансова независимост спрямо държавата е важен фактор за постигане на устойчиви резултати в тази централна за НПО сектора кауза.

Свързването в европейски мрежи от НПО е източник на ценна експертиза, като освен възможност за допълнително финансиране, е една от най-големите придобивки на ЕС членството за сектора. Формират се и *национални мрежи* от НПО в страната, както за кандидатстване и изпълнение на финансирани от ЕС проекти, така и за сътрудничество по определени теми. Обединяват се усилия и за осигуряване на финансиране за проекти чрез групово набиране на средства (crowdfunding), както и за набиране на доброволци за изпълнение на проектите.

Основно предизвикателство е как все по-профилиращите се и професионализиращи се НПО да останат свързани с все по-интензивно спонтанно възникващи чрез онлайн мобилизации инициативи за реформа отдолу. Необходима е подкрепата и чрез ЕС финансиране на ключови НПО, които да осигуряват нужната експертиза за възникващите мрежи. Предизвикателството - намиране легитимни форми на разпределение на такива средства, които да не поставят в зависимост от централната или местната власт подкрепяните организации, ефективна комуникация с гражданите и повишаване на доверието в НПО сектора.

Значимо е влиянието на членството в ЕС и за **българското образование** - знанията вече са сравними и преводими в общото европейско пространство чрез въвеждането на три-степенна форма на обучение във висшето образование; прилагането на Европейска система за трансфер

и натрупване на кредити (ECTS); съобразяване на държавните образователни стандарти с Европейската квалификационна рамка.

Студентите и преподавателите участват в общо европейското академично пространство чрез Еразъм/Еразъм + - програми, целево фокусирани върху възможностите за академична мобилност и научно-изследователски проекти.

С европейски средства се финансират: образователни политики за приобщаващо образование като над 850 ученика със специални образователни потребности са интегрирани в общото образование; превенция на ранното отпадане от училище - над 88 000 ученици участват в мерки, насочени към превенция на ранното отпадане от училище; повишаване качеството на образованието - над 800 000 ученици участват в извънкласни и извънучилищни дейности; над 90 000 са присъдените стипендии и награди за добри постижения; разработване на квалификационни курсове за учители.

Членството в ЕС подпомага и **българската култура** - повишава видимостта на културните продукти на европейско и световно ниво през финансиране на преводи, участия във фестивали, разпространение, общоевропейски награди в областта на културата; съдейства за производството на български културни продукти – през европейски програми се финансират филми, медийни програми и т.н.; разширява достъпа на българските граждани до култура – през подкрепа за локални фестивали, както и за общоевропейски културни събития като „Нощта на музеите“; съдейства за формирането на общности и за интегрирането на маргинализирани групи през културни практики като например „Пловдив – европейска столица на културата“.

Членството в ЕС позволява на България да ползва предимствата на **многогранната дипломация**, предоставяща европейски решения за двустранни проблеми и предизвикателства.

Решението от декември 1999 г. за започване на преговори за членство в ЕС позволи още през февруари 2000 г. двустранните преговори между България и Румъния за изграждане на втори мост над река Дунав да бъдат издигнати на европейско ниво и изведени до успешен край с посредничеството на Европейската комисия и Пакта за стабилност в Югоизточна Европа и да се подсигури европейско финансиране на проекта.

Европейските визи за гражданите на България и Румъния отпадат едва през 2000 г., много по-късно в сравнение с останалите държави от Централна и Източна Европа - преди въвеждането на обща визова политика не могат да договорят отпадане на визите със страните от ЕС нито на двустранна основа, нито на ниво ЕС. Принадлежността на Норвегия, Исландия и Швейцария към Шенгенското пространство на свой ред допринесе за безвизов режим за гражданите на България.

В резултат от договореностите на ЕС от 1994 г., членството в ЕС донесе на България достъп не само до четирите свободи на Общия пазар, но и до Европейската икономическа зона.

Заради достъпа до Общия пазар страните от Европейската икономическа зона и Швейцария подпомагат с допълнително финансиране икономическото и социално развитие (извън рамките на европейските фондове) на страните от ЦЕИ и в частност на България.

В контекста на критериите за членство в ЕС България има възможност да отстоява по-добре правата на българските малцинства в държавите кандидатки, както в рамките на обсъжданията на съответните кандидатури в Европейския парламент, така и в хода на самите преговори, водени с посредничеството на Европейската комисия.

През лятото на 2007 г. институциите на ЕС и индивидуални държави членки играят ключова роля за отмяната на смъртните присъди, а след това и за връщането в България на българските медицински сестри, държани в продължение на осем години в либийски затвори заради обвинение за измислено умишлено заразяване на либийски деца със СПИН.

Като граждани на ЕС българските граждани имат право на консулска защита и дипломатическо съдействие в трети страни от представителства на ЕС или на индивидуални държави членки.

В условия на изостряне на геополитическото противопоставяне в глобален и регионален мащаб, като членка на ЕС България може да разчита на по-голяма дипломатическа тежест и европейска солидарност при отстояването на основни принципи на международното право, включително правото на ненамеса във вътрешните работи и суверенитет спрямо държави от региона, демонстриращи стари имперски амбиции.

Немислимо е двустранно споразумение между България и Турция, което да предлага по-надеждно сътрудничество за овладяване на бежанската криза отколкото общоевропейските договорености с Турция от края на 2015 и март 2016 г.

В контекста на бежанската криза охраната на външните граници на ЕС прераства от национално в общоевропейско предизвикателство. Началото на работата на *Европейската агенция за гранична и брегова охрана* на 6.10.2016 на ГКПП „Капитан Андреево“ и отпускането на 160 милиона евро за спешни и краткосрочни мерки за гарантиране на сигурността на българо-турската граница е израз на европейска солидарност с България и признание за усилията ѝ да подкрепя общоевропейски решения за бежанската криза.

Въпреки усилията на редица български правителства от различен политически цвят да договорят на двустранна основа с „Газпром“ съпоставими с други европейски държави цени на газа за България, тези цени оставаха трайно по-високи, като монополната позиция на „Газпром“ лишаваше България и от достъп до други и по-изгодни пазари на газ. Действията на Европейската комисия от 2012 г. насам по отношение злоупотребата на „Газпром“ с господстващо положение на газовия пазар в Източна Европа са на път да приключат през 2017 г. със споразумение с Русия, което да позволи пазарни цени за газа в България и интегриране на българския пазар с регионалния и европейския пазар на газ.

Макар и оспорвано в някои отношения, всеобхватното икономическо и търговско споразумение с Канада СЕТА даде възможност на България за договаряне на безвизов режим.

Независимо от липсата на резултат на този етап, важна е и европейската солидарност с петте държави-членки на ЕС, които продължават да се нуждаят от визи за пътуване в САЩ,

включително България, намерила израз в регламента за реципрочност на визовите режими въз основа на който Европейският парламент настоява за въвеждане на визи за американски граждани, посещаващи ЕС.

Инициираният от Китай политически формат „16 +1“ и организираните в тази връзка икономически форуми "Китай и страните от Централна и Източна Европа" съдържат потенциал за по-успешно инструментализиране от България на китайския интерес към инвестиции в Европа отколкото евентуалните чисто двустранни преговори.

Прегледът на политическите, икономическите, обществените, образователните, културните и външно-политически ефекти от членството на България в Европейския съюз ни позволява убедено да заключим, че тези десет години са един от най-успешните периоди в българската история, допринесли съществено за напредъка на страната във всяка една от тези области и отварящи възможности за дори още по-добри резултати в бъдеще. За целта е необходим натиск от страна на българските граждани и сътрудничество от страна на европейските институции за по-нататъшно реформиране на институциите и по-пълно използване на предоставените от членството възможности за постигане на трайни, дълбоки и видими ползи за българските граждани. На фона на безспорните постижения е и време да се върнем към позабравените сред популистко политиканстване ценности, които са същността на европейския проект – свобода, уважение към достойнството на личността, солидарност и зачитане на човешките права. В така желаната от българите Европа на една обща скорост могат да участват само убедените и спазващите тези ценности европейски граждани.